

Отримано: 27 лютого 2020 р.

Прорецензовано: 02 березня 2020 р.

Прийнято до друку: 05 березня 2020 р.

e-mail: babenko.nauka@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-16(44)-4-9

Бабенко К. С. Методологічний підхід до оцінювання збалансованого економічного розвитку територій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 4–9.

УДК: 330.3:332.1

JEL-класифікація: C20, O18, R11

Бабенко Крістіна Євгеніївна,кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувачка кафедри менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

У статті запропоновано методологічний підхід до оцінювання збалансованого економічного розвитку територій. Використання цього підходу здійснено у вигляді послідовної реалізації ключових етапів: підготовчого (визначення мети оцінювання; обґрунтування принципів й аналіз існуючих методів оцінювання економічного розвитку регіонів та відповідно вибір інформаційної бази для оцінювання); оцінювального (визначення тенденцій економічного розвитку регіонів, аналіз сучасного стану розвитку національної економіки та ідентифікація проблем економічного розвитку територій; визначення складових оцінювання рівня ЗЕРТ; формулювання сукупності часткових показників для оцінки ЗЕРТ); результуючого (оцінювання збалансованого економічного розвитку територій; моделювання сценаріїв збалансованого економічного розвитку; позиціонування показників на матриці визначення впливу; обґрунтування напрямів забезпечення збалансованого економічного розвитку).

Ключові слова: економічний розвиток, оцінювання економічного розвитку, збалансованість, регіон, етапи методологічного підходу.

Бабенко Кристина Евгеньевна,кандидат физико-математических наук, доцент, заведующая кафедрой менеджмента,
Украинская инженерно-педагогическая академия

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ СБАЛАНСИРОВАННОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ

Предложен методологический подход к оценке сбалансированного экономического развития территорий. Использование данного подхода осуществлено в виде последовательной реализации ключевых этапов: подготовительного (определение цели оценки; обоснование принципов и анализ существующих методов оценки экономического развития регионов и соответственно выбор информационной базы для оценки); оценочного (определение тенденций экономического развития регионов, анализ современного состояния развития национальной экономики и идентификация проблем экономического развития территорий, определение составляющих оценки уровня СЭРТ; формирование совокупности частных показателей для оценки СЭРТ) результирующего (оценка сбалансированного экономического развития территорий; моделирование сценариев сбалансированного экономического развития; позиционирования показателей на матрице определения влияния; обоснование направлений обеспечения сбалансированного экономического развития территорий).

Ключевые слова: экономическое развитие, оценка экономического развития, сбалансированность, регион, этапы методологического подхода.

Kristina Babenko,PhD, Associate Professor, Head of the Management Department,
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

METHODOLOGICAL APPROACH TO THE EVALUATION OF BALANCED ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIES

The article distinguishes between the concepts of «development» and «growth», the essence of economic development of the territory is defined. A methodological approach to evaluation of balanced economic development of territories is proposed.

This approach is implemented in the form of consistent implementation of the key stages: preparatory, evaluation and resultant. The preparatory stage includes: determining the purpose of evaluation the level of balanced economic development of territories; substantiation of the principles of evaluation and analysis of existing methods of evaluation the economic development of the regions and, accordingly, the choice of an information base for assessing the balanced economic development of the territories.

The evaluation stage involves: identification of trends of economic development of regions, analysis of the current state of national economy development and identification of problems of economic development of territories through the construction of a cognitive map of problems; determining the components of the assessment of the level of economic development (level of economic development (by directions), dynamics of economic development (growth rate), the degree of structural shifts (determination of proportions, internal structure of the economic system of the region, interconnections).

The resultant stage takes into account: the evaluation of the balanced economic development of the territories; modeling of scenarios of balanced economic development; positioning of indicators on the matrix of influence determination; substantiation of directions for ensuring balanced economic development; institutional support for the proposed areas of balanced economic development of the territories.

The methods of implementation of the proposed stages are substantiated, among which are defined: analysis; scientific method abstraction; logical generalization; systematization; theoretical-logical analysis; expertly evaluation; correlative analysis; taxonomic analysis; statistical analysis; matrix modeling.

Keywords: *economic development, evaluation of economic development, balance, region, stages of methodological approach.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки України без розв'язання комплексу існуючих проблем, насамперед економічних, неможливо комплексно займатись питаннями її розвитку та стратегічного планування. Одним із болючих і невирішених досі питань є проблема міжрегіональних диспропорцій економічного розвитку в Україні. Але варто визнати, що кожен регіон України відзначається своїм унікальним характером економічного розвитку та спеціалізацією, що впливає на нерівномірність цього розвитку, відмінності у структурі валового регіонального продукту; поглиблює диференціацію регіонів країни за розвитком людського капіталу та ринкової інфраструктури, за обсягами та якістю ринку праці. Економічна неоднорідність регіонів України проявляється не лише в результативних показниках господарської діяльності та економічного розвитку. Значно різняться показники, що формують економічну конкурентоспроможність регіонів. Отже, суттєва розбіжність у соціально-економічному становищі розвинутих та депресивних регіонів зумовлює доцільність залучення до існуючого процесу моніторингу спеціальних методів оцінки та особливої концептуальної методології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань оцінювання економічного розвитку присвячені напрацювання таких відомих вчених-науковців: М. Буфон [6], В. Маркель [6], К. Плотников [7], В. Ростю [8] тощо. Актуальність і своєчасність вирішення відповідних завдань, пов'язаних із дослідженнями на регіональному рівні, зумовлені зростаючою увагою до регіонів і визначенням їх провідної ролі в забезпеченні збалансованого економічного розвитку територій. Незважаючи на те, що розвиток регіонального управління як наукового напрямку в Україні тільки набирає оберти, провідні вітчизняні вчені вже зробили вагомий внесок у його розвиток та оцінювання. Значне місце займають праці Т. Власенка [1], Н. Гавкалової [1], В. Кравцева [2], В. Лексина [3], Г. Шумської [5] та ін. Водночас питання оцінювання ефективності економічних процесів та подолання диспропорцій у розвитку на регіональному рівні лише починають висвітлюватися в працях науковців і відкривають простір для подальших досліджень. Наявні на сьогодні методики здійснення оцінки економічного розвитку регіону не враховують динаміку впливу досліджуваних показників. Тому завдання вирішення проблеми розробки та обґрунтування методологічного підходу оцінювання економічного розвитку територій є актуальним та своєчасним.

Мета і завдання дослідження. Наявне методичне забезпечення оцінювання економічного розвитку територій викликає сумніви щодо однозначності деяких підходів стосовно врахування умов збалансованості. Тому метою статті є розробка методологічного підходу до оцінювання збалансованого економічного розвитку територій. Для досягнення сформульованої мети необхідно вирішити такі завдання: розмежування понять «розвиток» та «зростання»; визначення сутності економічного розвитку території; визначення етапів методологічного підходу оцінювання збалансованого економічного розвитку території; обґрунтування методів реалізації запропонованих етапів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні процес досягнення та оновлення ціннісних орієнтирів сталого розвитку національної економіки, які детально прописано в проєкті Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. [4], спрямовується на розробку інноваційних підходів розв'язання цього складного завдання. Окрім того, акцентується увага на подоланні дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах та переходу до моделей збалансованого виробництва та споживання. Тому збалансований економічний розвиток доцільно розглядати з позицій формування умов для синхронної фінансової децентралізації для подолання міжбюджетних диспропорцій з вирівнюванням умов просування регіонів у напрямку досягнення цілей розвитку, структурної перебудови економіки за рахунок прискорення розвитку високотехнологічних і маловідходних галузей. Враховуючи зазначене, суттєво підвищується й відповідальність самих регіонів за ефективність територіальної організації суспільно-економічного життя, раціональне використання внутрішнього потенціалу і залучення незадіяних джерел розвитку.

Перш ніж перейти до сутнісного питання щодо оцінювання економічного розвитку, важливо визначити понятійно-категорійний апарат дослідження і розмежувати поняття «розвиток» і «зростання». Аналіз наукових підходів до визначення сутності поняття «розвиток» дозволив визначити його основні характеристики:

- 1) розвиток розглядається як закономірна зміна, яка пов'язана з рухом часу під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища;
- 2) розвиток розглядається як перехід від одного стану до іншого;
- 3) як процес змін розвиток характеризує саму трансформацію за її формами, характером та іншими характеристиками;
- 4) деякі вчені розглядають розвиток як процес руху від нижчого до вищого, а також як поліпшення та зростання. Згідно з такою точкою зору розвиток – це тільки позитивне явище, що дозволяє отримувати позитивний ефект.

Отже, категорія «розвиток» означає зміни, які є постійними. Зростання зосереджується на кількості, тоді як розвиток також розглядає якість. Наприклад, зростання має місце за умови збільшення доходу на душу населення, розвиток відбувається тоді, коли витрати зростання зведені до мінімуму і коли переваги зростання поширюються, впливають на покращення якості життя населення.

Варто зазначити, що економічний розвиток можна розглядати як процес зростання в економічній сфері та зміни, які спрямовані на підвищення рівня життя населення. Тобто передбачається зростання загального доходу та доходу на душу населення, що супроводжується фундаментальними змінами в структурі економіки. З іншого боку, виробничі відносини передбачають конкретні економічні закони, які регулюють виробництво та розподіл матеріальних цінностей та визначають динаміку виробництва. Але слід звернути увагу, що темпи зростання продуктивних сил залежать від історичних умов розвитку країни на різних етапах. Так, у роботі радянського вченого К. Плотнікова визначено, що швидкий розвиток продуктивних сил у країнах соціалістичної співдружності пояснюється пануванням соціалістичних відносини виробництва в цих країнах [7]. Своєю чергою професор В. Ростоу стверджував, що «зліт» економіки є наслідком істотної частини економічного розвитку [8].

Сучасний етап розвитку економіки країни та регіонів зумовлює необхідність мобілізації та ефективного використання усіх факторів, що забезпечують конкурентні переваги конкретних територіальних утворень і населених пунктів, з урахуванням специфіки їх географічного розташування та розміщення продуктивних сил. Розвиток українських регіонів вимагає подальшого проведення структурних перетворень за одночасного забезпечення глобальної конкурентоспроможності економіки країни. У цих умовах ефективність соціально-економічних, інституційних та інноваційно-інвестиційних стратегій розвитку регіонів і посилення ролі української держави на євразійському геополітичному просторі багато в чому залежать від виявлення та використання їх конкурентних переваг. З іншого боку, на сучасному етапі модернізації системи державного управління та місцевого самоврядування робиться чимало спроб, спрямованих на підвищення результативності та ефективності діяльності органів управління. Очевидно, що без аналізу діяльності владних структур і стану економічного середовища, на який здійснюється вплив, складно говорити про наявність працездатного механізму інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки та прийняття рішень з широкого кола питань в галузі публічного управління. Саме тому розробка методичного інструментарію, спрямованого на аналіз економічного розвитку територій, є нагальним завданням практики сьогодення.

Варто зазначити, що в центрі напрацювань зарубіжних учених перебувають питання регіональної політики та транскордонного співробітництва, розробка нових моделей розвитку в Центральній Європі (M. Bufon, V. Markelj). Актуальними є дослідження особливостей формування та функціонування агентств регіонального розвитку (H. Halkier). Так, американські вчені (D. Hugh та E. Wilson) акцентують на тому, що дослідження місцевого економічного розвитку не повинно відбуватися у вакуумі. У їх праці проведено цікаве дослідження впливових суб'єктів планування економічного розвитку. Французькі вчені (M. Moleta, A. Zwet) у своїй роботі досліджують процеси соціально-економічного розвитку, що діють на територіях Франції, у досить великих масштабах, що дозволяє простежити часову глибину територіального розвитку.

В Україні є ряд авторів, роботи яких спрямовані на вдосконалення теоретико-методологічного підґрунтя розвитку системи управління процесами соціально-економічного розвитку регіону (Н. Гавкалова, З. Варналій, З. Герасимчук, В. Куйбіда, Е. Лібанова, С. Романюк), покращення державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів (Г. Шумська).

Економічний розвиток території має базуватися на постійному моніторингу відповідних процесів національного ринку. Застосування моніторингових процедур сприятиме забезпеченню об'єктивності, актуальності та надійності одержаних даних, що своєю чергою дозволить своєчасно та адекватно реагувати

на ті чи ті зміни досліджуваного об'єкту. На основі детального вивчення сутності та особливостей моніторингу економічного розвитку територій та регіонів визначено, що він являє собою процес безперервного виміру, фіксації, оцінки, контролю, аналізу й прогнозу ключових характеристик, заснованих на інформаційних технологіях і призначених для поточних і стратегічних цілей управління територією країни (регіоном). Структурно-об'єктний зміст будь-якої території – це, насамперед, сукупність розташованих на ній частин соціального, господарського, адміністративного, природно-ресурсного, національно-етнічного та іншого потенціалу країни [3, с. 25].

Отже, із метою аналізу всіх аспектів комплексної діагностики рівня економічного розвитку територій, заважаючи, з одного боку, на складність отримання необхідної інформації та переважну суб'єктивність, а з іншого – на важливість врахування умови збалансованості, було запропоновано методологічний підхід до оцінювання збалансованого економічного розвитку територій (рис. 1).

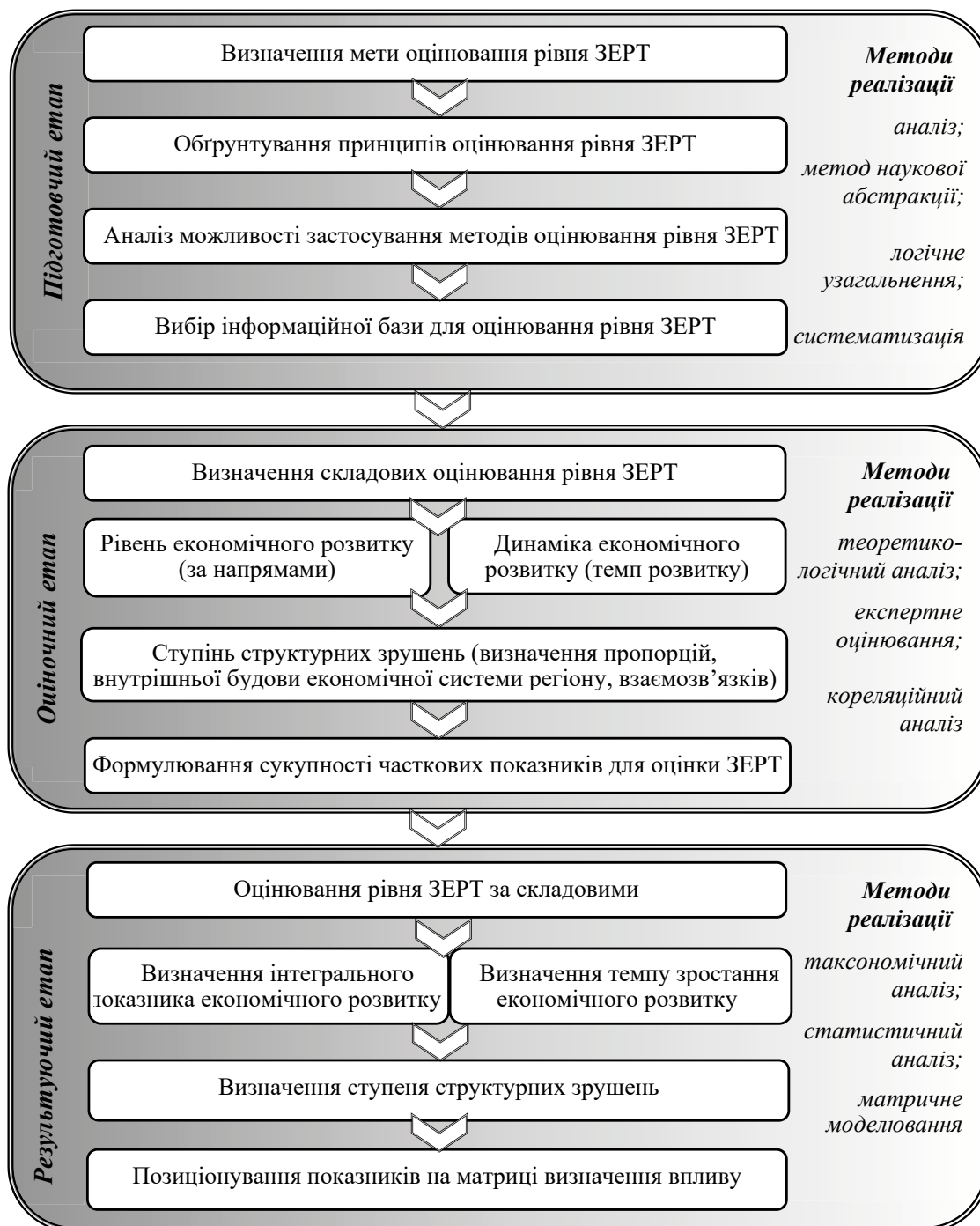

Рис. 1. Методологічний підхід до оцінювання збалансованого економічного розвитку територій (ЗЕРТ)

Запропонований методологічний підхід ґрунтується на послідовній реалізації таких етапів:

1) підготовчий, який передбачає визначення мети оцінювання рівня збалансованого економічного розвитку територій, обґрунтування принципів оцінювання й аналіз існуючих методів оцінювання економічного розвитку регіонів та відповідно вибір інформаційної бази для оцінювання збалансованого економічного розвитку територій;

2) оціночний, що охоплює визначення тенденцій економічного розвитку регіонів; аналіз сучасного стану розвитку національної економіки та ідентифікацію проблем економічного розвитку територій завдяки побудові когнітивної карти проблем; визначення складових оцінювання рівня ЗЕРТ: рівень економічного розвитку (за напрямками), динаміка економічного розвитку (темп зростання), ступінь структурних зрушень (визначення пропорцій, внутрішньої будови економічної системи регіону, взаємозв'язків); формулювання сукупності часткових показників для оцінки ЗЕРТ;

3) результуючий, що враховує оцінювання збалансованого економічного розвитку територій; моделювання сценаріїв збалансованого економічного розвитку; позиціонування показників на матриці визначення впливу; обґрунтування напрямів забезпечення збалансованого економічного розвитку; інституційне забезпечення запропонованих напрямів збалансованого економічного розвитку територій.

Варто зазначити, що відбір часткових показників оцінки економічного розвитку територій відбувався за такими принципами: можливість періодичної оцінки; надійність оцінки на регіональному рівні; наявність часткових показників оцінювання в офіційній статистиці; відповідність типовим проблемам економічного розвитку; відсутність високої кореляції між частковими показниками.

З метою оцінювання збалансованого економічного розвитку територій був здійснений аналіз існуючих методів, серед яких найбільш пріоритетними є аналіз літературних джерел (у межах визначення переліку часткових показників аналізу економічного розвитку за напрямками оцінки); статистичний аналіз (у межах групування емпіричних даних і обґрунтування методологічного підходу щодо збалансованого економічного розвитку); таксономічний аналіз (у межах дослідження інтегральних показників оцінювання рівня економічного розвитку територій).

Інформаційною базою для проведення оцінювання рівня збалансованого економічного розвитку є офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства розвитку громад та територій України, нормативно-законодавчі акти України, статистичні збірники «Регіони України», «Економічна активність населення України» тощо.

Пріоритетними задачами на оціночному етапі є визначення складових оцінювання рівня ЗЕРТ (рівень економічного розвитку (за напрямками), динаміка економічного розвитку (темп зростання), ступінь структурних зрушень – визначення пропорцій, внутрішньої будови економічної системи регіону, взаємозв'язків) та формулювання сукупності часткових показників для відповідної оцінки.

На останньому етапі (результуючому) відбувається власне оцінювання рівня збалансованого економічного розвитку територій, особливістю якого є:

1) детальний аналіз статистичних показників, що дозволяє виявити актуальні проблеми економічного розвитку регіонів на конкретний момент часу, що надалі дозволить корегувати інструментарій економічного розвитку територій з урахуванням умови збалансованості;

2) детальний аналіз динаміки збалансованого економічного розвитку територій задля оцінки дієвості методів управління територією в часі;

3) детальний аналіз структурних (регіональних) зрушень у економічному розвитку територій.

Слід зазначити, що значна флуктація вихідних показників, що характеризують економічний розвиток територій, збільшує ризики виникнення негативних явищ у економіці регіонів та країни в цілому. Отже, результатом оцінювання збалансованого економічного розвитку територій є побудова матриці, яка дозволяє візуалізувати рівень збалансованого економічного розвитку, ідентифікувати поточний стан, визначити існуючі проблеми розвитку, динаміку та суттєві диспропорції розвитку територій.

Висновки. У статті розроблено методологічний підхід до оцінювання рівня збалансованого економічного розвитку територій, що передбачає діагностику результатів економічної сфери на регіональному рівні. Запропонований методологічний підхід передбачає послідовність етапів: підготовчий (визначення мети оцінювання; вибір інформаційної бази для оцінювання; обґрунтування принципів й аналіз існуючих методів оцінювання економічного розвитку регіонів); оціночний (визначення тенденцій економічного розвитку регіонів, аналіз сучасного стану розвитку національної економіки та ідентифікація проблем економічного розвитку територій; визначення складових оцінювання рівня ЗЕРТ; формулювання сукупності часткових показників для оцінки ЗЕРТ); результуючий (оцінювання збалансованого економічного розвитку територій; моделювання сценаріїв збалансованого економічного розвитку; позиціонування показників на матриці визначення впливу; обґрунтування напрямів забезпечення збалансованого економічного роз-

витуку). Результатом оцінки є матриця впливу інтегральних показників, які ідентифікують стан, проблеми, динаміку та диспропорції економічного розвитку територій.

Література:

1. Гавкалова Н. Л., Шумська Г. М., Власенко Т. А. Забезпечення регіонального розвитку екологічного суспільства засобом створення системного базису синтезованого капіталу : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 305 с.
2. Кравців В. С. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2015. 204 с.
3. Лексин В. К методологии исследования и регулирования процессов территориального развития, *Регион: экономика и социология*, 2009. № 3.
4. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення 03.02.2020)
5. Шумська Г. М. Теоретико-методологічні аспекти проведення аналізу регіонального промислового комплексу. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № № 6(236). С. 257–263.
6. Bufon M., Markelj V. Regional policies and cross-border cooperation: new challenges and new development models in Central Europe. *Revista Romana de Geografie Politico*. 2010. 1 May. P. 18–28.
7. Plotnikov K. Factors Influencing the Economic Development of Socialist Countries. In: Robinson E.A.G. (eds) *Problems in Economic Development*. International Economic Association Series. Palgrave Macmillan, London. 1965. P. 55–74
8. Rostow W. W. The Take-off into self-sustained Growth. *Economic Journal*, XVI, March 1956.